

elyazmasi.org Ortadoğu Masası

	İRAN
---	-------------

Yüzölçümü: 1.648 milyon km²

Sınırları: toplam: 5,440 km

sınır komşuları: Afganistan 936 km, Ermenistan 35 km, Azerbaycan sınırı 432 km, Azerbaycan - Nahçıvan sınırı 179 km, Irak 1,458 km, Pakistan 909 km, Türkiye 499 km, Türkmenistan 992 km

Nüfus: 66,128,965 (Temmuz 2001 verileri)

Yönetim biçimi: Şeriat Cumhuriyeti

Başkent: Tahran

Bağımsızlık günü: 1 Nisan 1979

Milli bayram: Cumhuriyet Günü, 1 Nisan (1979)

GSYİH: Satınalma Gücü paritesi - 413 milyar \$ (2000 verileri)

Coğrafi Konum:

Coğrafi durumu: Bir Ön Asya (Ortadoğu) ülkesi olan İran, kuzeyden Azerbaycan, Ermenistan ve Türkmenistan, doğudan Afganistan ve Pakistan, güneyden Basra ve Umman körfezleri, batıdan da Irak ve Türkiye ile çevrilidir. Hazar denizine 675 km, Umman körfezine 784, Basra körfezine de 1259 km uzunluğunda sahili vardır. En yüksek yerleri: Demavend (5604 m.), Zerd Kuh (4547 m.), Kuhgar (3329 m.). Akarsuları genellikle az suludur. Akarsularından bazıları: Karun ırmağı, Sefid ırmağı, Mind ırmağı, Karaçay, Etrek, Dez, Hindican ve Cavin çayları. Bunlardan sadece Karun ırmağı nehir taşımacılığına elverişlidir. En büyük gölleri Urumiye, Tuz gölü, Hamun Caz Moriyen ve Bahteran gölleridir. Bunların dışında da bazı küçük göller mevcuttur. . Basra körfezini Umman körfezine bağlayan Hürmüz boğazı İran'ın dünya ülkeleriyle deniz bağlantısını sağlamakta ve deniz ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Öte yandan Hazar denizine olan kıyısı Orta Asya ülkeleriyle ve Rusya'yla deniz bağlantısını sağlamaktadır. Basra körfezi içindeki bazı adalar İran'a aittir. . İran'ın kuzeyinde ve güneyinde ülkeyi baştan başa çeviren sıradağlar mevcuttur. Dağlık bir ülke sayılan İran'ın topraklarının % 9'u tarım alanı, % 27'si otlak, % 11'i de ormanlık ve çalılıktır. Geriye kalan toprakları çöl veya üzerinde orman bulunmayan dağlık alandır. . İran iklimi bölgelere göre farklılık arz eder. Bunda da topraklarının sıradağlarla bölünmüş olmasının etkisi vardır. Sıradağların dış kısımlarında nemli, iç kısımlarında kuru iklim hâkimdir. Başkent Tahran'da yıllık sıcaklık ortalaması 16.6 derece, yıllık yağış ortalaması 250 mm.'dir.

Nüfus Yapısı:

Nüfus: 68,017,860 (Temmuz 2005 verileri)

Nüfus artış oranı: 0.86% (2005 verileri)

Mülteci oranı: -2.64 mülteci/1,000 nüfus (2005 tahmini)

Bebek ölüm oranı: 29.04 ölüm/1,000 doğan bebek (2001 tahmini)

Ortalama hayat süresi: Toplam nüfus: 69.95 yıl

erkeklerde: 68.58 yıl

kadınlarda: 71.4 yıl (2005 verileri)

Ortalama çocuk sayısı: 1.82 çocuk/1 kadın (2005 tahmini)

HIV/AIDS - hastalıklarına yakalanan yetişkin sayısı: %0.01 den az (1999 verileri)

Ulus: İranlı

Nüfusun etnik dağılımı: Persler %51, Azeriler %24, Gilaki ve Mazandarani %8, Kürt %7, Arap %3, Lur %2, Baloch %2, Türkmen %2, diğer %1

Din: Şii Müslüman %89, Sünni Müslüman %10, Zerdüştcü, Musevi, Hıristiyan ve Bahai %1

Diller: Persce ve Pers Lehçeleri %58, Türkçe ve Türk lehçeleri %26, Kürtçe %9, Lurice %2, Balochice %1, Arapça %1, Türkçe %1, diğer %2

Okur yazar oranı: 15 yaş ve üzeri için veriler

toplam nüfusta: 79.4%

erkekler: 85.6%

kadınlar: 73% (2003 verileri)

Tarihi:

İran toprakları Hz. Ömer döneminde, 636 - 637 yıllarında gerçekleştirilen Kadisiyye ve 642'de gerçekleştirilen Nihavend savaşlarından sonra Müslümanların eline geçti. İran'ın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesiyle ülkede köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Raşid halifeler döneminden sonra İran'da Emeviler, Abbasiler, Tahiriler, Saffariler, Samaniler, Buveyhiler, Ali Muhtac, Feriguniler, Selçuklular, Moğollar, Harezmsahlar, İlhanlılar, Timurlular, Türkmenler, Safeviler, Zendler, Kaçarlar ve Pehlevi Hanedanı hâkim olmuştur. Bunlardan bazıları İran'ın sadece bir kısmı üzerinde hüküm sürmüşlerdir. . I. Dünya Savaşı'nda Rusya ve İngiltere İran topraklarının tamamını işgal ettiler. Rusya 1917 Bolşevik ihtilalinden sonra birliklerini geri çekti. Bunun ardından İran'ın tamamını İngilizler işgal etti. Ancak 1920'de Rus ordusunun yeniden Kuzey İran'a girmesi üzerine İngiliz birlikleri bu bölgeden çekildiler. Bu bölgede Rıza Han bazı faaliyetlerde bulundu. Rıza Han 1925'te, "Rıza Pehlevi" unvanıyla İngilizlerin yardımıyla İran şahı olunca işgal kuvvetleri bu ülkeyi terk etti. Rıza Pehlevi İngilizlerin İran üzerindeki çıkarlarını koruma görevini üstlendiği gibi ülkeden İslâm'ın bütünü izlerini silmeye de çalıştı. 1935'te çıkardığı kadınların İslâm hükümlerine göre örtünmelerini (tesettürü) yasaklayan yasası halkın geniş tepkisine yol açtı. . Rıza Pehlevi'nin II. Dünya Savaşı'nda nazi Almanya'sıyla işbirliği yapması üzerine 1941'de Sovyet ve İngiliz kuvvetleri İran'ı işgal etti. Bu olay üzerine Rıza Pehlevi tahttan çekilerek yerine oğlu Muhammed Rıza Pehlevi'yi geçirdi. Muhammed Rıza Pehlevi 1953'te çıkan bir iç kargaşa üzerine ülke dışına kaçtı. Kısa bir süre ABD'nin desteğiyle yeniden tahtına dönebildi. Bu olay ABD'nin İran üzerindeki nüfuzunun artmasına vesile oldu. . Şah, 1962'de ABD başkanı Kennedy'nin tavsiyelerine uyarak "Ak devrim" adını verdiği bir toprak reformu gerçekleştirmek istedi. Halk bu reforma tepki gösterdi. Humeyni'nin halk nezdinde destek sağlamaya ve liderliğe doğru yol almaya başlaması da bu olayla birlikte oldu. Şahın adamları reforma karşı direnişi kırmak için bazı yerlerde korkunç katliamlar gerçekleştirdiler. Ama bu katliamlar tepkinin büyümesine yol açtı. Bütün bu gelişmeler üzerine başlayan rejim - halk kavgası 1979'da Ayetullah Humeyni liderliğinde gerçekleştirilen devrime kadar durmadı. Devrimin arkasından 1 Nisan 1979'da yapılan halkoylamasına dayanılarak ülkede İslâm Cumhuriyeti ilan edildi. İslâm cumhuriyetinin ilanından sonra ülkenin dini lideri Ayetullah Humeyni oldu. Onun 1989'da vefatından sonra dini lider Ayetullah Seyyid Ali Hamaney oldu. 1989'da cumhurbaşkanlığına seçilen Ali Ekber Haşimi Rafsancani, 1993'te bu göreve yeniden seçildi. . İran - Irak Savaşı: İran'la Irak, 1979 devriminden önce 1975 yılında OPEC'in Cezayir'deki bir zirvesinde birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı ve içişlerine karışmama prensibine dayalı bir ortak bildiri yayınladılar. Bu bildiride sınırların belirlenmesi konusunda 1913 İstanbul protokolüyle, 1914 sınır tayini komisyonu tutanaklarının esas alınacağı açıklandı. Bu olaydan sonra gerekli belgeler toplandı ve 12 - 13 Haziran 1975 Bağdat zirvesinde iki ülke arasındaki sınır meselesini çözüme kavuşturan anlaşma yapıldı. Ancak bu anlaşmaya rağmen Irak, 1979 devriminden sonra sınır meselesini yeniden gündeme getirdi. Tartışmalar şiddetlenince Irak 22 Eylül 1980 tarihinde İran topraklarına karşı askeri harekete geçti. Bu savaş 20 Ağustos 1988'de imzalanan ateşkes anlaşmasına kadar devam etti. (Bu konuda ayrıca Irak tarihine bkz.)

Dış problemleri: Irak'la ateşkes imzalamış olmakla birlikte bu ateşkes anlaşması sınır meselesini tam anlamıyla çözmüş değildir. (Bu konuda ayrıca Irak'ın dış problemlerine bkz.) . İran'ın Birleşik Arap Emirlikleri'yle de Ebu Musa, Büyük Tunb ve Küçük Tunb adaları üzerinde bir anlaşmazlığı var. Bu adalar Birleşik Arap Emirlikleri'ne bağlı eş-Şarika'nın emiri III. Halid bin Muhammed tarafından 1972'de İran'a bırakılmıştı. Ancak Birleşik Arap Emirlikleri bu adaların kendisine ait olduğu iddiasından vazgeçmiyor. Bu mesele İran'ın 1993 yazında Ebu Musa adasına askeri güç çıkarmasına vesile oldu. Ancak mesele tam olarak çözüme kavuşturulmuş değil. İran, adı geçen adaları hâlen elinde tutuyor.

İç problemleri: Sosyalist bir anlayışa sahip olan ve dışarıdan desteklenen Halkın Mücahitleri Örgütü gerçekleştirdiği silahlı eylemlerle ve saldırılarla İran yönetimini yıllardan beri uğraştırmaktadır. Daha çok Irak'ın İran sınırına yakın topraklarında üslenen örgüt militanları zaman zaman İran'a yönelik silahlı saldırılarda buldukları gibi İran içinde de çeşitli eylemler düzenlemektedirler. İran askeri birlikleri 1993 Mayıs'ının sonlarına doğru örgütün Irak'taki askeri üslerine saldırı düzenlediler. 20 Haziran 1994'de, 10 Muharrem kutlamaları esnasında İmam Rıza türbesinde meydana gelen ve yetmiş kişinin ölümüne 140 kişinin de yaralanmasına yol açan patlamadan da yönetim Halkın Mücahitleri Örgütü'nü sorumlu tuttu. İran'ın bir diğer iç meselesi Kürtlerin yaşadığı bölgenin bağımsızlığı için sürdürülen mücadeledir. Ancak genellikle Kürdistan Demokratik Partisi tarafından organize edilen bu mücadele Irak ve Türkiye'deki kadar ciddi bir sorun oluşturmamaktadır.

Ekonomisi:

GSYİH: \$516.7 milyar

GSYİH – reel büyüme: %6.3

Kişi Başına Düşen Milli Gelir: \$7,700

GSYİH – sektörel bileşim: Tarım:% 11.2 Sanayi:% 40.9 Hizmet:% 48.7

Enflasyon oranı: %15.5

İş gücü: 23 milyon

İş gücü – sektörel dağılım: Tarım: %30 Sanayi: %25 Hizmet: %45

İşsizlik oranı: %11.2

Yoksulluk sınırı altındaki nüfus oranı: %40

Bütçe: Gelir: \$43.34 milyar Gider: \$47.7 milyar

Sanayi: petrol, petrokimyasallar, tekstil, çimento ve diğer yapı malzemeleri, gıda ürünleri, metal sanayi, silahlandırma

Tarım ürünleri: Buğday, pirinç, diğer hububat, şeker pancarı, meyveler, fındık, pamuk, süt ürünleri, yün, havyar

Petrol üretim: 3.962 milyon varil/gün

Petrol tüketim: 1.4 milyon varil/gün

Doğalgaz üretim: 79 milyar m küp

Doğalgaz tüketim: 72.4 milyar m küp

İhracat: \$38.79 milyar

İhracat ürünleri: petrol %85, halı, meyve ve fındık, demir çelik, kimyasallar

İhracat ortakları: Japan 23%, China 10.2%, Italy 6.6%, South Korea 5%, Netherlands 4%

İthalat: \$31.3 milyar

İthalat ürünleri: Endüstriyel hammaddeler ve ara maddeler, yatırım malları, gıda ürünleri, diğer tüketim malları, teknik hizmetler, askeri ürünler

İthalat ortakları: Almanya 11.5%, Fransa 9%, Çin 8.8%, İtalya 8.5%, İsviçre 7.1%, BAE 7.1%, Rusya 4.6%, Japonya 4.3%

Dış borç: \$13.4 milyar

Kaynaklar:

Wikipedia : www.wikipedia.org

CIA World Fact Book: <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>

T.C. Dışişleri Bakanlığı: www.mfa.gov.tr

Ülkeler Rehberi: www.ulkeler.net

www.vahdet.com.tr

www.sesrtcic.org

Bu kitapçık elyazmasi.org tarafından hazırlanmış olup, bilgilerin bir kısmı tahminidir. Herhangi bir sorunuz, sorunuz olduğunda ya da yanlış bir veri gördüğünüzde lütfen iletisim@elyazmasi.org 'a e-posta atın.